

Οι αρχαιολογικές έρευνες που διενεργήθηκαν το διάστημα 1999–2001 στο Μόδι, μια ακατοίκητη σήμερα βραχονησίδα απέναντι από την ανατολική ακτή του Πόρου, έφεραν στο φως κτηριακά κατάλοιπα ενός σημαντικού οικισμού της Υστερομυκηναϊκής περιόδου. Δεδομένης της νευραλγικής θέσης του πάνω στους θαλάσσιους δρόμους που συνδέουν τον Αργοσαρωνικό με τον ευρύτερο χώρο του Αιγαίου, το Μόδι θεωρείται πιθανό να λειτούργησε ως διαμετακομιστικός σταθμός για τη διακίνηση εμπορικών προϊόντων.

ΝΑΥΤΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΣΤΟ ΠΕΤΡΙΝΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΠΟΡΟΥ

—Ο Υστερομυκηναϊκός οικισμός στη βραχονησίδα Μόδι

ΕΛΕΝΗ ΚΟΝΣΟΛΑΚΗ-ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Αρχαιολόγος, τέως Προϊσταμένη Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων

01

Η δυτική όψη του νησιού Μόδι θυμίζει λιοντάρι ξαπλωμένο στη θάλασσα.

02

Χάλκινος τροχίσκος, πιθανώς σφραγίδα, από το Μόδι.

03
Χάλκινος τροχίσκος
από το Μόδι.

Η ΒΡΑΧΟΝΗΣΙΔΑ ΜΟΔΙ, ΓΝΩΣΤΗ ΚΑΙ ΜΕ ΤΗ λαϊκή ονομασία Λιοντάρι, βρίσκεται στη νότια εσχαιά του Σαρωνικού κόλπου, απέναντι από την ανατολική ακτή του Πόρου. Το μήκος της φτάνει μόλις τα 950 μ. και το πλάτος της δεν ξεπερνά τα 300 μ. Τον κύριο όγκο της αποτελεί ένα απότομο κωνικό ύψωμα, η κορυφή του οποίου βρίσκεται σε ύψος 109 μ. πάνω από τη στάθμη της θάλασσας. Νοτιότερα από αυτό, μετά από ένα στενό διάσελο, διαμορφώνεται ένα χαμηλότερο επίμηκες ύψωμα με κάπως ομαλότερα πρανή, αλλά το βραχώδες έδαφος είναι παντού τραχύ και δύσβατο. Το ιδιόμορφο σχήμα του νησιού, όταν το αντικρίζει κάποιος από τη δυτική πλευρά (εικ. 1), δίνει την εντύπωση λιονταριού ξαπλωμένου στη θάλασσα.

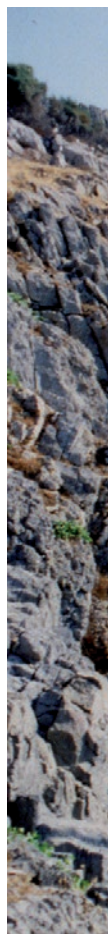
Οι απόκρημνες ακτές του νησιού και το μεγάλο βάθος του βυθού σε όλη την περιφέρειά του δεν προσφέρουν πουθενά εύκολο αγκυροβόλιο. Πάνω από την εσοχή που σχηματίζει η ακτογραμμή στη νοτιοανατολική πλευρά του υψώνεται κατακόρυφα το μέτωπο του φυσικού βράχου (εικ. 7), εμποδίζοντας τόσο την πρόσδεση οποιουδήποτε πλωτού μέσου όσο και την πρόσβαση στην ξηρά. Η προσέγγισή του, όμως, με μικρό σκάφος και με καλές καιρικές συνθήκες είναι δυνατή σε ένα σημείο της νοτιοδυτικής πλευράς του, από το οποίο μπορεί να αναρριχηθεί κάποιος στο εσωτερικό του νησιού. Από αυτή την πλευρά πρέπει να υπήρχε παλαιότερα επικοινωνία με το νησί του Πόρου, η αντικρινή ακτή του οποίου διατηρεί ακόμη την ονομασία «Σκάλα Μόδι».

Το Μόδι είναι σήμερα μια ακατοίκητη και άγονη ερημονησίδα, καταφύγιο για τα άγρια κουνέλια και τα θαλασσοπούλια που φωλιάζουν στις σχισμές των βράχων του. Ωστόσο, σε ορισμένες περιόδους της αρχαιότητας φαίνεται ότι ζούσαν εδώ κάποιες ομάδες ανθρώπων. Παρά τις αντίξοες συνθήκες διαβίωσης και το δυσπρόσιτο του νησιού, τα διάσπαρτα κεραμικά όστρακα και τα άφθονα ερείπια αρχαίων κτηρίων, οικοδομημένων πάνω σε στενά άνδρα που έχουν διαμορφωθεί με αναλημματικούς τοίχους στα πρανή του διασέλου και του χαμηλότερου υψώματος (εικ. 8, 12), μαρτυρούν ότι άλλοτε ήταν πυκνοκατοικημένο. Η πρώτη χρήση του χώρου μπορεί να αναχθεί στην Πρωτοελλαδική εποχή, όπως δείχνουν μερικά επιφανειακά όστρακα και μια σφραγίδα από στεατίτη (εικ. 9), χρονολογούμενη πιθανώς σε εκείνη την περίοδο. Μια δεύτερη, συστηματικότερη εγκα-

τάσταση φαίνεται ότι πραγματοποιήθηκε στην Υστερομυκηναϊκή εποχή, στην οποία ανήκει η πλειονότητα των ευρημάτων από τις αρχαιολογικές έρευνες που διενεργήθηκαν εκεί σε τρεις, δεκαπενθήμερης διάρκειας, ανασκαφικές περιόδους, από το 1999 έως και το 2001¹. Σύμφωνα με τα κεραμικά ευρήματα, αυτή η φάση εποίκησης άρχισε στα τέλη της Υστεροελλαδικής (ΥΕ) ΙΙΒ περιόδου (γύρω στο 1200 π.Χ.) και κορυφώθηκε στη διάρκεια της Πρώιμης και Μέσης ΥΕ ΙΙΙΓ (12ος αι. π.Χ.).

Τα λείψανα ενός μικρού φυλακείου που διακρίνονται ανάμεσα στους όρθιους βράχους στο βορειοανατολικό άκρο του νησιού (εικ. 6), μερικά μελανόβαφα όστρακα των υστεροκλασικών-ελληνιστικών χρόνων και ένα χάλκινο νόμισμα της Καλαυρείας χρονολογούμενο μετά το 322 π.Χ. (εικ. 4), εύρημα σπανιότατο το οποίο είχε περισυλλέξει στο Μόδι ο Άδωνις Κύρου, δείχνουν ότι εκείνη την εποχή πρέπει να υπήρχε εδώ φρουρά για τον έλεγχο του θαλάσσιου περάσματος προς τον Σαρωνικό. Σποραδικά θραύσματα αγγείων των πρωτοβυζαντινών χρόνων, τα σωζόμενα ερείπια μιας χριστιανικής βασιλικής στο νοτιοδυτικό τμήμα του και κάποιοι ακτέριστοι κεραμοσκεπείς τάφοι που βρέθηκαν κοντά της μαρτυρούν επανακατοίκηση του νησιού στην Ύστερη Αρχαιότητα, πιθανώς από μικρή ομάδα μοναχών.

Στις αρχαιολογικές εκστρατείες των ετών 1999-2001 είχαμε τη χαρά και την τιμή να μας συντροφεύει ο γνωστός δημοσιογράφος και ερευνητής της αρχαιότητας Άδωνις Κύρου. Ήταν αυτός που μας παρότρυνε στη διενέργεια της ανασκαφής και διέθεσε για αυτό το εγχείρημα τα σκάφη του «Αλκυόνη» και «Καλοκυρά» (εικ. 5). Ο Άδωνις Κύρου ήταν ο πρώτος που διαπίστωσε την αρχαιολογική σημασία αυτής της βραχονησίδας, με την επιφανειακή εξερεύνηση και την περισυλλογή διάσπαρτων αρχαίων που έκανε εκεί πριν από πολλά χρόνια². Τα αρχαία εκείνα παραδόθηκαν κατόπιν στο Μουσείο Πόρου και τώρα κοσμούν τη μόνιμη έκθεσή του. Σε αυτά συμπεριλαμβάνεται ένας μεγάλος σκυφοειδής κρατήρας (εικ. 13), ο οποίος βρέθηκε κάτω από το τεχνητά ισοπεδωμένο πλάτωμα στο διάσελο του νησιού. Το σχήμα και η διακόσμηση του αγγείου με δύο σειρές από συνεχή σείρα το χρονολογούν στη Μέση ΥΕ ΙΙΙΓ περίοδο (12ος αι. π.Χ.)³. Ο κρατήρας θεωρήθηκε από τον Κύρου ως λατρευτικό σκεύος και ως ένδειξη για την ύπαρξη στο Μόδι ενός μυκηναϊκού ιερού, στο οποίο πιθανολογεί ότι θα λατρευόταν ο Απόλλωνας ως προστάτης θεός των Δρυόπων

04

04
Χάλκινο νόμισμα της
Καλαυρείας, που
βρέθηκε στο Μόδι από
τον Α. Κύρου. Στον
εμπροσθότυπο
κεφαλή Ποσειδώνος
με στεφάνι δάφνης,
στον οπισθότυπο
τρίαινα και δελφίνια
(μετά το 322 π.Χ.).

05
Αρχαιολογική
εκστρατεία στο Μόδι
με τον Α. Κύρου και το
σκάφος του
«Καλοκυρά».

05

06

07

08

09

06

Λείψανα μικρού φυλακείου στο βορειοανατολικό άκρο του νησιού.

07

Η απόκρημνη ακτή στη νοτιοανατολική πλευρά του νησιού.

08

Ερείπια αρχαίου κτηρίου στο νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού.

09

Λίθινη σφραγίδα, πιθανώς της Πρωτοελλαδικής εποχής.

10

Θραύσμα από
πλακοειδές χύμα
καθαρού χαλκού
(«χελώνα») που είχε
μεταφερθεί στο Μόδι ως
αντικείμενο εμπορίου.

10

11

Έλασμα από
κατεστραμμένο χάλκινο
αγγείο, το οποίο
διπλώθηκε για να εξαχθεί
στις αγορές ως μέταλλο
προς ανάτηξη.

11

12

Αρχαίος αναλημματικός
τοίχος στο βόρειο πρανές
του διάσελου.

12

της Αργολίδας⁴. Σύμφωνα με τη θεωρία του, το υποθετικό εκείνο ιερό ήταν το θρησκευτικό κέντρο ενός συνασπισμού δρυοπικών πόλεων της Αργολίδας που απάρτιζαν τις Ηιόνες, οι οποίες αναφέρονται από τον Όμηρο στην *Ιλιάδα*, στον «κατάλογο των πλοίων» (Β 561), και μνημονεύονται αργότερα από τον Στράβωνα (ΙΙΙ.373) ως μια κώμη που κατέστρεψαν οι Μυκηναίοι και στη θέση της δημιούργησαν ναύσταθμο. Κατά την άποψή του, από έναν τέτοιο συνασπισμό προήλθε η μεταγενέστερη Αμφικτυονία της Καλαυρείας, η οποία είχε την έδρα της στο ιερό του Ποσειδώνος στο γειτονικό νησί του Πόρου. Όμως, η θεωρία του Κύρου δεν επαληθεύτηκε από τα αποτελέσματα των ανασκαφών που έγιναν αργότερα, αφού δεν επιβεβαιώθηκε η ύπαρξη μυκηναϊκού ιερού, ούτε προέκυψαν ενδείξεις για λατρευτική δραστηριότητα στο Μόδι.

Οι αρχαιολογικές έρευνες των ετών 1999–2001

Κατά την ανασκαφική περίοδο του 1999 στο νότιο πρανές του διάσελου αποκαλύφθηκε ένα στενόμακρο κτίσμα, διαιρεμένο εσωτερικά σε δύο χώρους που επικοινωνούσαν μεταξύ τους με στενή είσοδο (εικ. 16). Το κτίσμα εκείνο πρέπει να ήταν μέρος ενός μεγαλύτερου συγκροτήματος, όπως δείχνει η γωνία που σχηματίζει η ανατολική πλευρά του με άλλον, κάθετο τοίχο (εικ. 17). Τα γραπτά όστρακα που βρέθηκαν στο στρώμα της καταστροφής του ανήκαν κυρίως στην ΥΕ ΙΙΙΓ περίοδο⁵. Χαρακτηριστικά δείγματα κεραμικής εκείνης της εποχής είναι, για παράδειγμα, ένας σκύφος διακοσμημένος με συνεχή σπειρά (εικ. 14), το εσωτερικό του οποίου είναι ολόβαφο⁶, και ένας μόνωτος κωνικός σκύφος με ταινιωτή διακόσμηση (εικ. 15)⁷. Ιδιαίτερη σημασία έχει η παρουσία ανάμεσα στα όστρακα της ανασκαφής ενός μεγάλου αποθηκευτικού ψευδόστομου αμφορέα από χονδρόκοκκο πηλό, από τον οποίο σώθηκε μόνο ένα τμήμα του δίσκου του ψευδοστομίου με την αρχή λαβής (εικ. 21). Το αγγείο αυτό ήταν πιθανότατα κρητικής προέλευσης, όπως και οι παρόμοιοι ψευδόστομοι αμφορείς που ανελκύστηκαν από το Υστερομυκηναϊκό ναυάγιο στο ακρωτήριο των Ιρίων⁸. Εμπορικές επαφές με την Κρήτη μαρτυρεί και ένα τμήμα τριποδικού δίσκου (εικ. 20), μαγειρικού σκεύους μινωικής καταγωγής, το οποίο βρέθηκε στην επιφάνεια του εδάφους στο κεντρικό τμήμα του νησιού.

Το σημαντικότερο εύρημα από την επίχωση εκείνου του κτηρίου ήταν ένα τμήμα από σκυφοειδή κρατήρα του Εικονιστικού Ρυθμού, χρο-

νολογούμενο στην ΥΕ ΙΙΙΓ Μέση περίοδο (12ος αι. π.Χ.)⁹. Από την παράσταση σώζεται μόνο το κάτω μέρος δύο ανδρικών μορφών, μάλλον πολεμιστών, που προχωρούν σε παράταξη προς τα αριστερά (εικ. 18). Φορούν κοντό κροσσωτό χιτώνα, ο οποίος αποδίδεται με σκιαγραφία και έχει στην κάτω παρυφή εξηρημένη ζώνη με εγκάρσια γραμμίδια. Με παρόμοιο τρόπο αποδίδεται ο κροσσωτός χιτώνας που φορούν οι στρατιώτες του γνωστού «Αγγείου των Πολεμιστών» από τις Μυκίνες¹⁰. Στις κνήμες και στους μηρούς των δύο μορφών διακρίνονται λεπτές εγκάρσιες γραμμώσεις, οι οποίες μάλλον δηλώνουν κνημίδες που δένονταν ψηλά πάνω από το γόνατο. Ο κρατήρας αυτός συγγενεύει ως προς την τεχνοτροπία της παράστασης (εγκάρσιες γραμμώσεις στα σκέλη των ανδρών, ανισόπαχοι μηροί, ισχνές κνήμες, έντονη κάμψη στα γόνατα) με έναν εικονιστικό κρατήρα της ίδιας εποχής από την Τίρυνθα που εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου (αρ. 14336)¹¹. Επίσης παρουσιάζει ομοιότητες με έναν άλλο κρατήρα της ΥΕ ΙΙΙΓ που βρέθηκε πρόσφατα στην Τίρυνθα και απεικονίζει πολεμιστή με κροσσωτό χιτώνα¹², τα σκέλη του οποίου αποδίδονται με ανάλογο τρόπο (ανισόπαχοι μηροί, λεπτές κνήμες και έντονη κάμψη στα γόνατα). Το αγγείο από το Μόδι αποτελεί αξιόλογο δείγμα του Ύστερου Εικονιστικού Ρυθμού της ηπειρωτικής Ελλάδας στην ακμή του και είναι πολύ πιθανό να μεταφέρθηκε εδώ από την Αργολίδα για να προωθηθεί σε κάποιο από τα εμπορικά κέντρα της εποχής. Είναι αξιοσημείωτο ότι στην κεραμική που απέδωσαν οι έρευνες στο Μόδι συμπεριλαμβάνονταν και πολλά άλλα θραύσματα από γραπτούς κρατήρες της ΥΕ ΙΙΙΓ (εικ. 19)¹³, προοριζόμενους πιθανότατα για εξαγωγή.

Κάτω από το δάπεδο του παραπάνω κτηρίου αποκαλύφθηκε μικρός λάκκος που περιείχε πολύ φθαρμένα σκελετικά υπολείμματα νεογένου βρέφους ή ίσως εμβρύου. Η ταφή ήταν καταπλακωμένη από ένα στρώμα με πέτρες που είχε χρησιμοποιηθεί για την εξομάλυνση του εδάφους ώστε να μπορέσει να διαμορφωθεί το δάπεδο. Το βρέφος πρέπει να ήταν τοποθετημένο σε ξύλινο κιβωτίδιο, από το οποίο διατηρήθηκε μόνο η ένθετη οστέινη διακόσμηση. Σε αυτήν ανήκαν τέσσερα στενά, επιμήκη, διάτρητα πλακίδια¹⁴, καθώς και ένα πλακίδιο σε σχήμα Τ, διακοσμημένο στο πάνω μέρος με λεπτές οριζόντιες εγχαράξεις (εικ. 23). Η ταφή δεν περιείχε κτερίσματα που θα βοηθούσαν στη χρονολόγησή της, αλλά στην επίχωση του λάκ-

κου της βρέθηκε ένα τμήμα από σκύφο της ΥΕ ΙΙΒ2 περιόδου (εικ. 22)¹⁵.

Στο νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού, πάνω από την εσοχή της ξηράς με την απόκρημνη ακτή, υπάρχει ένα σχετικά ευρύ πλάτωμα, στο οποίο είχε θεμελιωθεί μεγάλο κτηριακό συγκρότημα. Εδώ το 2000 έγινε επιφανειακός καθαρισμός των ορατών αρχιτεκτονικών λειψάνων και το 2001 ερευνήθηκαν ορισμένα δωμάτια του συγκροτήματος (εικ. 24, 26). Η διαρρύθμιση του κτηρίου υποδηλώνει την εφαρμογή ενός προμελετημένου οικοδομικού σχεδίου προκειμένου να γίνει πλήρης εκμετάλλευση του διαθέσιμου επίπεδου χώρου. Τα κεραμικά ευρήματα από το στρώμα της καταστροφής του έδειξαν ότι ήταν σε χρήση στη διάρκεια του 12ου αιώνα π.Χ., αλλά η έρευνά του δεν εξαντλήθηκε και δεν έφτασε έως το βάθος της θεμελίωσης ώστε να έχουμε περισσότερα στοιχεία για το χρόνο κατασκευής του.

Το σημαντικότερο εύρημα από εκείνο το κτήριο ήταν ένας χάλκινος μικρογραφικός τροχός με τέσσερις ακτίνες που απολήγουν προς την περιφέρεια σε πειδίσχημα στελέχη (εικ. 2). Στον ελλαδικό χώρο έχουν βρεθεί ελάχιστα παραδείγματα τέτοιου τύπου τροχίσκων, όπως π.χ. ένας χάλκινος από θαλαμωτό τάφο στη Δειράδα του Άργους και ένας ελεφάντινος από θαλαμωτό τάφο στις Μυκίνες¹⁶. Αυτός ο τύπος τροχού θεωρείται ότι έλκει την καταγωγή του από πρότυπα της βορειοδυτικής Ευρώπης¹⁷. Αντίστοιχα παραδείγματα έχουν βρεθεί και στην Ιταλία, όπου ομοίως θεωρήθηκαν απομιμήσεις προτύπων από βορειότερες χώρες¹⁸. Η χρήση των αντικειμένων αυτού του είδους δεν έχει αποσαφηνιστεί, αλλά είναι πολύ πιθανό να πρόκειται για σφραγίδες, καθώς σφραγίσματα με τέτοιο σχέδιο βρέθηκαν τυπωμένα σε ΥΕ ΙΙΙ αγγεία από την Τίρυνθα και την Ασίνη¹⁹. Ένας άλλος χάλκινος τροχίσκος διαφορετικού τύπου, με οκτώ ευθύγραμμες ακτίνες (εικ. 3)²⁰, είχε βρεθεί στο Μόδι παλαιότερα από τον Α. Κύρου.

Τα επιφανειακά ευρήματα από το Μόδι συμπεριλαμβάνουν και μερικά άλλα μεταλλικά αντικείμενα, τα οποία υποδηλώνουν εισαγωγή και διακίνηση υλικού πλούτου. Στα ευρήματα της παλαιάς περισυλλογής του Κύρου συγκαταλέγεται ένας αμφίστομος πέλεκυς από χυτό χαλκό, μήκους 0,17 μ., ο οποίος έχει ελλειπτική σπή για τη στερέωση του στειλεού, δηλαδή ανήκει στον ονομαζόμενο τύπο Β (εικ. 25)²¹. Αξίζει να σημειωθεί ότι ίδιου τύπου και παρόμοιου μεγέθους χάλκινους πελέκεις περιείχε το φορτίο του γνωστού ναυαγίου της Χελιδονίας Άκρας²².

13
Σκυφοειδής κρατήρας του 12ου αι. π.Χ., ο οποίος είχε βρεθεί στο Μόδι από τον Α. Κύρου (σχέδιο: Α. Παπαδόγκωνα).

14
Σκύφος της ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου (12ος αι. π.Χ.).

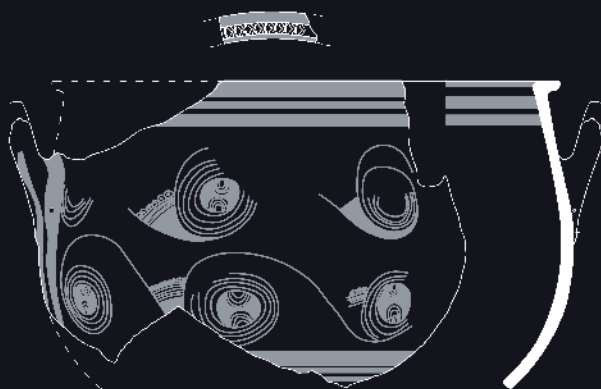
15
Μόνωτος κωνικός σκύφος της ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου (12ος αι. π.Χ.).

16
Διμερές κτίσμα της Ύστερομυκηναϊκής εποχής στο νότιο πρηνές του διάσελου (ανασκαφή 1999).

17
Κάτοψη του διμερούς κτίσματος (σχέδιο: Ν. Καλλιοντζής).

13

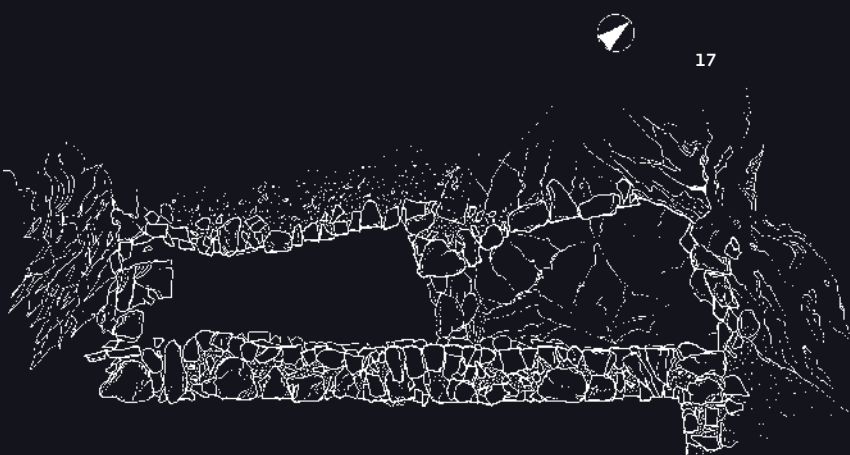
14

15

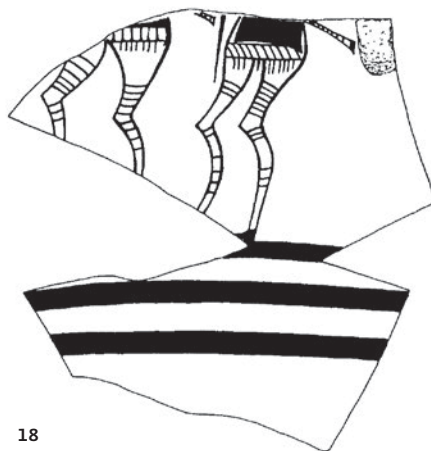

16

17

0 1 5 M

18

19

18
Τμήμα εικονιστικού
κρατήρα του 12ου αι.
π.Χ., εισηγμένου
μάλλον από την
Αργολίδα (σχέδιο:
Ν. Καλλιοντζής).

19
Θραύσμα μεγάλου
γραπτού κρατήρα
της ΥΕ ΙΙΙΓ
(12ος αι. π.Χ.).

20
Τμήμα μαγειρικού
τριποδικού δίσκου,
πιθανώς κρητικής
προέλευσης.

21
Δίσκος μεγάλου
αποθηκευτικού
ψευδόστομου
αμφορέα,
προερχόμενου
πιθανώς από
την Κρήτη.

Κατά τις νέες επιφανειακές έρευνες στο νοτιο-οδυτικό τμήμα του νησιού βρέθηκε ένα μεγάλο χάλκινο έλασμα, προερχόμενο μάλλον από κατεστραμμένο μυκηναϊκό λέβητα, το οποίο είχε διπλωθεί σε πεντάπλευρο σχήμα (εικ. 11), πιθανότατα για να προωθηθεί στο εμπόριο ως μέταλλο για ανάτξη και μετασχηματισμό. Ένα παρόμοιο έλασμα χαλκού από μυκηναϊκό αγγείο, διπλωμένο με τον ίδιο τρόπο, βρέθηκε μέσα σε κτήριο της ΥΕ ΙΙΙΓ στις έρευνες του Σουηδικού Ινστιτούτου Αθηνών στην αρχαία Καλαύρεια το 2010, δεν έχει όμως δημοσιευθεί.

Στο νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού περισυλλέχθηκε επίσης θραύσμα από πλακοειδές χύμα καθαρού χαλκού (εικ. 10), το οποίο ήταν πρωτογενές μεταλλουργικό προϊόν, δηλαδή ένα είδος «χελώνας» χαλκού²³. Αυτή η μεταλλική μάζα προφανώς είχε μεταφερθεί εδώ ως αντικείμενο εμπορίου, αφού στο Μόδι δεν έχει διαπιστωθεί μεταλλοφορία χαλκού, ούτε φαίνεται να υπήρχαν μεταλλουργικές εγκαταστάσεις για την επεξεργασία του. Προς το παρόν δεν έχουν γίνει εργαστηριακές αναλύσεις για να διερευνηθεί η προέλευση του αντικειμένου, αλλά μια πιθανή πηγή είναι η Κύπρος, από την οποία προερχό-

ταν και το τάλαντο χαλκού που βρέθηκε στην ανασκαφή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα Κανάκια της Σαλαμίνας²⁴.

Συμπεράσματα

Τόσο τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα όσο και τα κινητά ευρήματα της Υστερομυκηναϊκής εγκατάστασης στο Μόδι φανερώνουν ότι η κατοίκηση εκείνης της περιόδου είχε μόνιμο και σταθερό χαρακτήρα. Το πληθυσμιακό στοιχείο του νησιού πρέπει να ήταν μια καλά οργανωμένη, εύπορη κοινότητα, και όχι απλώς μια ομάδα μετακινούμενων κτηνοτρόφων ή ευκαιριακών πειρατών, όπως θα ανέμενε κανείς για ένα τόσο δυσπρόσιτο και κακοτράχαλο μέρος. Η μυκηναϊκή κεραμική μαρτυρεί περιορισμένη κατοίκηση του χώρου στα τέλη της ΥΕ ΙΙΒ περιόδου (γύρω στο 1200 π.Χ.), αλλά η πυκνή οικοδόμηση πρέπει να έγινε στη διάρκεια της Πρώιμης και Μέσης ΥΕ ΙΙΙΓ (12ος αι. π.Χ.), φάσεις στις οποίες ανήκουν τα περισσότερα κεραμικά ευρήματα.

Όπως είναι γνωστό, στις όψιμες φάσεις της Υστεροελλαδικής εποχής παρατηρούνται ριζικές ανακατατάξεις στη δομή του μυκηναϊκού κόσμου. Μετά τις καταστροφές που διαπιστώ-

20

21

22

23

22

Τμήμα σκύφου της ΥΕ ΙΙΙΒ2 (β' μισό 13ου αι. π.Χ.) από την επίχωση του λάκκου της ταφής.

23

Οστέινα πλακίδια από την ένθετη διακόσμηση ξύλινου κιβωτιδίου που περιείχε ταφή βρέφους.

νονται στα μεγάλα κέντρα προς το τέλος της ΥΕ ΙΙΙΒ, φαίνεται να επικρατεί ένα κλίμα ανασφάλειας που οδηγεί σε μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών. Οι νέοι οικισμοί που ιδρύονται τώρα, καθώς και όσοι επιβιώνουν μετά την καταστροφή των μυκηναϊκών ανακτόρων, γνωρίζουν μια σύντομη εποχή ευημερίας. Ταυτόχρονα το ναυτικό εμπόριο, το οποίο είχε δεχθεί μεγάλο πλήγμα με την κατάρρευση της ανακτορικής οικονομίας, ανθεί και πάλι, αλλά οι φορείς διαχείρισης και τα δίκτυα των εμπορικών ανταλλαγών αποκτούν μια νέα, πιο σύνθετη μορφή.

Τα αποτελέσματα των ανασκαφικών και επιφανειακών ερευνών δείχνουν ότι το νησάκι Μόδι, το οποίο κατέχει νευραλγική θέση πάνω στους θαλάσσιους δρόμους που συνδέουν τον Αργοσαρωνικό με τον ευρύτερο χώρο του Αιγαίου, είναι πολύ πιθανό να χρησιμοποιήθηκε στην Υστερομυκηναϊκή εποχή ως διαμετακομιστικός σταθμός για τη διακίνηση εμπορικών προϊόντων από και προς τη βορειοανατολική Πελοπόννησο και τα νησιά του Αργοσαρωνικού. Φτωχό σε καλλιεργήσιμο έδαφος, δεν προσφερόταν ιδιαίτερα για μόνιμη κατοίκηση, καθώς όμως ήταν από τη φύση του οχυρό και δυσπρόρητο αποτε-

λούσε ένα πραγματικό φρούριο καταμεσής της θάλασσας. Επομένως είχε όλες τις προϋποθέσεις για να χρησιμεύσει σε μια ταραγμένη περίοδο, όπως ήταν η ΥΕ ΙΙΙΓ, ως σταθμός παραλαβής, προσωρινής φύλαξης και μεταφόρτωσης εμπορευμάτων που έπρεπε να προωθηθούν σε διάφορες αγορές. Οι θαλασσοπόροι που έκαναν το υπερπόντιο εμπόριο σε εκείνα τα ανήσυχα χρόνια θα προτιμούσαν ασφαλώς να ανταλλάξουν το φορτίο τους σε έναν περιφερειακό ναυτικό σταθμό, ο οποίος θα λειτουργούσε ως σύνδεσμος με τις τοπικές αγορές, παρά να έχουν άμεσες επαφές με κάθε μία από αυτές, προκειμένου να μειώσουν έτσι τη διάρκεια του ριψοκίνδυνου ταξιδιού τους. Από εδώ τα εμπορεύματα θα ήταν εύκολο να μεταφερθούν με μικρά πλοία σε κοντινά λιμάνια του Αργοσαρωνικού.

Έναν παρόμοιο τρόπο λειτουργίας του ναυτικού εμπορίου στην Υστερομυκηναϊκή εποχή υποδεικνύει και το φορτίο του πλοίου που ναυάγησε γύρω στο 1200 π.Χ. κοντά στο ακρωτήριο των Ιρίων του Αργολικού. Το πλοίο εκείνο, το μήκος του οποίου υπολογίζεται ότι δεν ξεπερνούσε τα εννέα ή δέκα μέτρα, μετέφερε μαζί με ελλαδικά αγγεία και κεραμικά προϊόντα προερ-

24

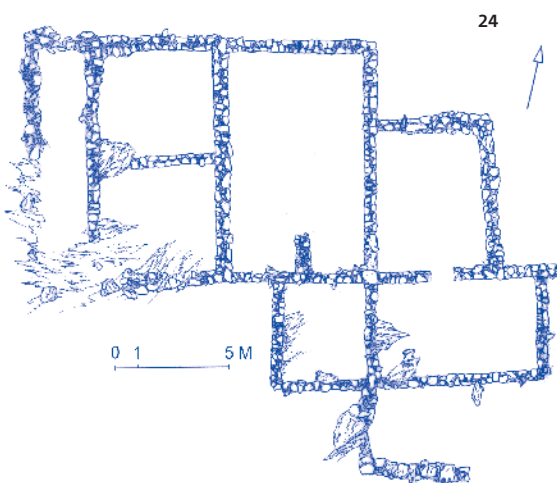
Κάτοψη του κτηριακού συγκροτήματος στο νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού (σχέδιο: Ν. Καλλιοντζής).

25

Αμφίστομος πέλεκυς από χυτό χαλκό (πλάγια και πάνω όψη), τον οποίο περισυνέλεξε στο Μόδι ο Α. Κύρου.

26

Μεγάλο κτηριακό συγκρότημα στο νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού (ανασκαφή 2000–2001).

χόμενα από την Κρήτη και την Κύπρο²⁵. Επειδή αυτό το μικρό σκάφος θα ήταν δύσκολο να είχε κάνει ένα τόσο μακρινό ταξίδι, είναι πιθανότερο τα κρητικά και κυπριακά προϊόντα να είχαν φτάσει με άλλο, μεγαλύτερο πλοίο σε κάποιο ναυτικό σταθμό του Αργοσαρωνικού, από όπου αυτά παρέλαβε για να τα μεταφέρει στις τοπικές αγορές²⁶. Τον ίδιο σκοπό ίσως είχε και το ταξίδι του πλοίου που ναυάγησε εκείνη την εποχή κο-

ντά στο Μόδι, φορτωμένο με διάφορα κεραμικά προϊόντα, μέρος των οποίων ανελκύσθηκε κατά τις υποβρύχιες έρευνες που διεξάγει εκεί το Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών²⁷. Σε ένα τέτοιο δίκτυο εμπορικών ανταλλαγών θα μπορούσε να ενταχθεί και η δραστηριότητα του οικισμού που άνθησε στη βραχονησίδα Μόδι κατά την τελευταία αναλαμπή του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Σημειώσεις

- 1 Κονσολάκη-Γιαννοπούλου 2001, 2003, 2007 και 2009, σ. 514–517.
- 2 Κύρου 1990, σ. 27, 85–86, 116–126, 128. Ο ίδιος 2003.
- 3 Πρβλ. Mountjoy 1986, εικ. 223:5, FS 282 (Μέση ΥΕ ΙΙΙΓ').
- 4 Κύρου 1990, σ. 118–126. Ο ίδιος 2003.
- 5 Για αναλυτικό σχολιασμό της κεραμικής από την ανασκαφή στο Μόδι, βλ. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου 2003 και 2007.
- 6 Πρβλ. Mountjoy 1986, εικ. 189:6, FS 284, Ομάδα Α (Πρώμη ΥΕ ΙΙΙΓ').
- 7 Πρβλ. Mountjoy 1986, εικ. 221, FS 242 (Μέση ΥΕ ΙΙΙΓ'), και εικ. 251, FS 242 (Νεότερη ΥΕ ΙΙΙΓ').
- 8 Day 1999, σ. 65–69, 76. Lolos 1999, σ. 45, εικ. 4. Λώλος 1999, σ. 22–24, εικ. 9. Αγουρίδης 2003, σ. 150.
- 9 Κονσολάκη-Γιαννοπούλου 2001.
- 10 Βλ. Sakellarakis 1992, σ. 36–37, αρ. 32, όπου παρατίθεται και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

- 11 Vermeule / Karageorghis 1982, σ. 125–126, 220, αρ. XI.16.
- 12 Maran / Papadimitriou 2019, σ. 72, 75, εικ. 13.
- 13 Πρβλ. Mountjoy 1986, εικ. 226:2, FS 282 (Μέση ΥΕ ΙΙΙΓ').
- 14 Πρβλ. τα ελεφάντινα διάτρητα πλακίδια που βρέθηκαν σε θαλαμωτούς τάφους των Μυκηνών, Ξενάκη-Σακελλαρίου 1985, σ. 95, αρ. Ε 2416 (5), σ. 96, αρ. Ε 2416 (21), σ. 151, αρ. Ε 2403 (5) και Ε 2403 (6), πίν. 19, 21, 49, 50.
- 15 Πρβλ. Mountjoy 1986, εικ. 163:3, FS 284, Ομάδα Β (ΥΕ ΙΙΒ2).
- 16 Για τον τροχίσκο από τη Δειράδα, βλ. Deshayes 1966, σ. 60, 203, πίν. 24:8 και 60:5. Βλ. επίσης *Corpus der minoischen und mykenischen Siegel* V (1975), αρ. 34, όπου ερμηνεύεται ως σφραγίδα. Για τον τροχίσκο από τις Μυκίνες, βλ. Ξενάκη-Σακελλαρίου 1985, σ. 155, αρ. Ε 2646, πίν. 55.
- 17 Harding 1984.
- 18 Matthäus 1980, σ. 117–122, εικ. 6, 8–10.
- 19 Για τα σφραγίσματα από την Τίρυνθα, βλ.

Corpus der minoischen und mykenischen Siegel V (1975), αρ. 572. Kilian 1981, σ. 157–158, εικ. 10. Για τα σφραγίσματα από την Αοίνη, βλ. *Corpus der minoischen und mykenischen Siegel* VS. 1B (1993), αρ. 54.

- 20 Για αντίστοιχα παραδείγματα τροχίσκων, χάλκινων ή μολύβδινων, με έξι ευθύγραμμες ακτίνες, καθώς και για τη διάδοση του τύπου, βλ. Matthäus 1980, σ. 124–128, εικ. 12–16.
- 21 Πρβλ. Deshayes 1960, τόμ. Ι, σ. 257 και τόμ. ΙΙ, σ. 107–108 (παραλλαγή 1b).
- 22 Bass 1967, σ. 94–95, αρ. Β 101, εικ. 107–108.
- 23 Μπασιάκος 2007, σ. 206.
- 24 Λώλος 2002.
- 25 Για το μέγεθος του πλοίου, βλ. Vichos 1999, σ. 83, 98, εικ. 16. Αγουρίδης 2003, σ. 153. Για το φορτίο του, βλ. Lolos 1999, Λώλος 1999, Αγουρίδης 2003.
- 26 Για την πιθανολογούμενη διαδρομή αυτού του πλοίου, βλ. Vichos 1999, σ. 79–80, Αγουρίδης 2003, σ. 153.
- 27 Agouridis 2011. Αγουρίδης 2012.

Βιβλιογραφία

Αγουρίδης 2003: Αγουρίδης Χ., «Οι ενάλιες αρχαιολογικές έρευνες του Ι.Ε.Ν.Α.Ε. στον Αργοσαρωνικό: Το ναυάγιο της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στο ακρωτήριο των Ιρίων του Αργολικού», στο Ε. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμ.), *Αργοσαρωνικός. Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αργοσαρωνικού, Πόρος, 26–29 Ιουνίου 1998*, Αθήνα 2003, τόμ. Α', σ. 149–158.

Agouridis 2011: Agouridis C., «The Late Bronze Age shipwreck off the islet of Modi (Poros)», *Skyllis* 11/2 (2011), σ. 25–34.

Αγουρίδης 2012: Αγουρίδης Χ., «Ενάλια αρχαιολογική έρευνα στον Αργοσαρωνικό, 2006–2007», *Ενάλια* XI (2012), σ. 70–85.

Bass 1967: Bass G. F., *Cape Gelidonya: A Bronze Age Shipwreck*, Philadelphia 1967.

Day 1999: Day P. M., «Petrographic analysis of ceramics from the shipwreck at Point Iria», στο W. Phelps / Y. Lolos / Y. Vichos (επιμ.), *The Point Iria Wreck: Interconnections in the Mediterranean ca. 1200 BC. Proceedings of the International Conference, Island of Spetses, 19 September 1998*, Athens 1999, σ. 59–76.

Deshayes 1960: Deshayes J., *Les outils de bronze de l'Indus au Danube*, Paris 1960.

Deshayes 1966: Deshayes J., *Argos. Les fouilles de la Déiras*, Paris 1966.

Harding 1984: Harding A., *The Mycenaean and Europe*, London 1984.

Kilian 1981: Kilian K., «Ausgrabungen in Tiryns 1978–1979», *Archäologischer Anzeiger* 1981, σ. 149–194.

Κονσολάκη-Γιαννοπούλου 2001: Κονσολάκη-Γιαννοπούλου Ε., «Μυκηναϊκός εικονιστικός κρατήρας από το Μόδι της Τροιζηνίας», στο Α. Αλεξανδρή / Ι. Λεβέντη (επιμ.), *Καλλίστευμα. Μελέτες προς τιμήν της Όλγας Τζάχου-Αλεξανδρή*, Αθήνα 2001, σ. 43–50.

Κονσολάκη-Γιαννοπούλου 2003: Κονσολάκη-Γιαννοπούλου Ε., «Η μυκηναϊκή εγκατάσταση στο νησάκι Μόδι της Τροιζηνίας», στο Ν. Κυπαρίσση-Αποστολικά / Μ. Παπακωνσταντίνου (επιμ.), *Η Περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου. Β' Διεθνές Διεπιστημονικό Συμπόσιο, Λαμία 1999*, Αθήνα 2003, σ. 417–432.

Κονσολάκη-Γιαννοπούλου 2007: Κονσολάκη-Γιαννοπούλου Ε., «Η υστερομυκηναϊκή εγκατάσταση στην ερημονησίδα Μόδι του Σαρωνικού», στο Ε. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμ.), *Επαθλον. Αρχαιολογικό Συνέδριο προς τιμήν του Αδώνιδος Κ. Κύρου, Πόρος, 7–9 Ιουνίου 2002*, Αθήνα 2007, σ. 171–198.

Κονσολάκη-Γιαννοπούλου 2009: Κονσολάκη-Γιαννοπούλου Ε., «Νέα προϊστορικά ευρήματα από την Τροιζηνία», στο Β. Βασιλοπούλου / Σ. Κατσαρού-Τζεβελέκη (επιμ.), *Από τα Μεσόγεια στον Αργοσαρωνικό. Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 18–20 Δεκεμβρίου 2003*, Μαρκόπουλο Μεσογαίας 2009, σ. 497–518.

Κύρου 1990: Κύρου Α., *Στο Σταυροδρόμι του Αργολικού*, Αθήνα 1990.

Κύρου 2003: Κύρου Α., «Η Αμφικτυονία της Καλαυρείας. Αναρχές και εξέλιξη ενός πανάρχαιου θεσμού», στο Ε. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμ.), *Αργοσαρωνικός*, Αθήνα 2003, τόμ. Α', σ. 349–369.

Lolos 1999: Lolos Y. G., «The cargo of pottery from the Point Iria wreck: Character and implications», στο W. Phelps / Y. Lolos / Y. Vichos (επιμ.), *The Point Iria Wreck: Interconnections in the Mediterranean ca. 1200 BC*, Athens 1999, σ. 43–58.

Λώλος 1999: Λώλος Γ., «Ναυάγιο Ακρωτηρίου Ιρίων (1994): II. Τα κεραμικά ευρήματα», *Ενάλια* V/3–4 (1999), σ. 18–25.

Λώλος 2002: Λώλος Γ., «Τάλαντο χαλκού από την Σαλαμίνα», *Ενάλια* VI (2002), σ. 73–80.

Maran / Papadimitriou 2019: Maran J. / Papadimitriou A., «Tiryns, Griechenland. Die Arbeiten der Jahre 2015 bis 2018», *e-Forschungsberichte des DAI* 2019, τχ. 1, σ. 68–77.

Matthäus 1980: Matthäus H., «Italien und Griechenland in der ausgehenden Bronzezeit», *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 95 (1980), σ. 109–139.

Mountjoy 1986: Mountjoy P. A., *Mycenaean Decorated Pottery. A Guide to Identification*, Göteborg 1986.

Μπασιάκος 2007: Μπασιάκος Ι., «Πρώτες ύλες και μετασχηματισμός τους στον ΠΕ οικισμό του Κάβου Βασιλή (Πόρος) και στην ΥΕ εγκατάσταση στο Μόδι», στο Ε. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμ.), *Επαθλον. Αρχαιολογικό Συνέδριο προς τιμήν του Αδώνιδος Κ. Κύρου, Πόρος, 7–9 Ιουνίου 2002*, Αθήνα 2007, σ. 199–220.

Ξενάκη-Σακελλαρίου 1985: Ξενάκη-Σακελλαρίου Α., *Οι Θαλαμωτοί Τάφοι των Μυκηνών – Ανασκαφής Χρ. Τσούντα 1887–1898*, Paris 1985.

Sakellarakis 1992: Sakellarakis J. A., *The Mycenaean Pictorial Style in the National Archaeological Museum of Athens*, Athens 1992.

Vermeule / Karageorghis 1982: Vermeule E. / Karageorghis V., *Mycenaean Pictorial Vase Painting*, Cambridge, Mass. / London 1982.

Vichos 1999: Vichos Y., «The Point Iria wreck: The nautical dimension», στο W. Phelps / Y. Lolos / Y. Vichos (επιμ.), *The Point Iria Wreck: Interconnections in the Mediterranean ca. 1200 BC*, Athens 1999, σ. 77–98.